

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА НЕРВОВИХ ХВОРОБ

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА НЕВРОЛОГІЇ

ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВА НЕВРОЛОГІЯ

Навчальний посібник

*Для військових лікарів, лікарів-інтернів
спеціальності «Неврологія», лікарів-неврологів, медичних психологів
військових лікарів-неврологів, сімейних лікарів*

*(За редакцією професора В. І. Дарія,
професорки О. Л. Товажнянської)*

Не для продажу!

Харків 2023

УДК 616.8:355](075.8)

В 20

*Затверджено на засіданні Вченої ради ХНМУ
(протокол № 7 від 30 червня 2023 р.)
та рекомендовано для використання у навчальному процесі*

Автори-упорядники:

В. Дарій – професор кафедри неврології ЗДМФУ доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти.(м. Запоріжжя);

О. Товажнянська – завідувачка кафедри неврології ХНМУ, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти. (м. Харків);

Е. Хорошун – Герой України, канд. мед. наук, полковник медичної служби, начальник ВМКЦ ПнР (м. Харків);

І. Кириченко – канд. мед. наук, полковник медичної служби, заступник командира, провідний терапевт ВМКЦ ПнР (м. Харків);

Р. Кузів – майор медичної служби, командир в/ч А 3309, Запорізький військовий госпіталь (м. Запоріжжя);

Н. Пилипенко – підполковник медичної служби, заступник командира в/ч А 3309, начальник медичної служби, Запорізький військовий госпіталь (м. Запоріжжя);

Н. Рудківська – підполковник медичної служби, начальник неврологічного відділення ВМКЦ ПнР (м. Харків);

І. Дарій – канд. мед. наук, асистент кафедри неврології ХНМУ, ст. лейтенант медичної служби, старший ординатор неврологічного відділення ВМКЦ ПнР (м. Харків);

А. Лисенко – майор медичної служби, ординатор-невролог поліклініки в/ч А 3309 Запорізького військового госпіталю (м. Запоріжжя);

Я. Запара – завідувач відділення нейрохірургії з інсультним центром КНП «МЛЕ та ШМД» ЗМР (м. Запоріжжя).

Рецензенти:

ДЕЛЬВА Михайло Юрійович – завідувач кафедри нервових хвороб Полтавського державного медичного університету, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти.

МАТЯШ Михайло Миколайович – завідувач кафедри загальної і медичної психології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, доктор медичних наук, Заслужений лікар України, професор закладу вищої освіти.

В 20 Військово-польова неврологія : навчальний посібник / За редакцією професора В. І. Дарія, професора О. Л. Товажнянської – Львів : Видавець Марченко Т. В. 2023. – 184 с.

ISBN 978-617-7937-82-0

Навчальний посібник складений відповідно до «Освітньо-професійної програми вищої освіти». Автори виходили із сучасних вимог до викладання, контролю теоретичних знань, умінь і практичних навичок в умовах модульної системи оцінки навчання. Матеріали навчального посібника є керівництвом для проведення занять з неврології для військових лікарів, лікарів-інтернів спеціальності «Неврологія», лікарів-неврологів, медичних психологів, сімейних лікарів і розроблені вперше. З огляду на прогресивний розвиток неврології, зміни вимог до фахівців, даний посібник надалі буде вдосконалюватися і доповнюватися відповідно до педагогічних і професійних потреб.

УДК 616.831-005-008.64(075.8)

© В. Дарій, О. Товажнянська, Е. Хорошун,
І. Кириченко, Р. Кузів, Н. Пилипенко,
Н. Рудківська, І. Дарій, А. Лисенко, Я. Запара
© Видавець Марченко Т. В., 2023

ISBN 978-617-7937-82-0

«Солдатів треба загартовувати психологічно, щоб тяжкі умови війни не змогли відволікати їх від досягнення поставленої мети. Втома, брак сну, мізерні пайки, погані погодні умови та інші труднощі не повинні послаблювати рішучість знайти і знищити ворога».

*Генерал Леслі Дж. Макнейр,
з книги Г. Кана «Макнейр, наставник армії», 1969 р.*

«Бойовий дух формується у солдатів з трьох джерел: від почуття, що вони роблять важливу справу, від усвідомлення того, що вони добре підготовлені до своєї роботи, і від відчуття того, що їхня гарна робота оцінюється за заслугами».

*Генерал-лейтенант Брюс К. Кларк,
«Солдати», №3, 1985 р.*

«Я дуже сподіваюся, що з часом складова людських життів і людського здоров'я та використання передових технологій будуть основою нашої перемоги. Ми прийдемо до цього обов'язково. І обов'язково перемаємо».

Головнокомандувач Збройних сил України В. Залужний, 2022 р.

«У квітні 2022 року ми проводжали нашого товариша після поранення ноги до військової частини на передову. Боець був у гарному настрою, жартував, активно спілкувався, розповідав про майбутні плани. Я його спитав, як він так може, завтра в бій, а він не хвилюється. Він відповів: «Ти теж завтра йдеш на роботу і не хвилюєшся. Я солдат, і війна це моя робота, це мій обов'язок, мене цього навчили».

*Сержант Збройних сил України В. Титаренко,
квітень, 2022 р.*

ЗМІСТ

Список скорочень	6
Вступ	7
1. Мінно-вибухова закрита черепно-мозкова травма(МВ ЗЧМТ)	9
1.1. Струс головного мозку	12
1.2. Акубаротравма.....	23
2. Больові неврологічні синдроми	36
2.1. Біль	36
2.2. Вертеброгенні больові синдроми та методи знеболення	42
2.3. Головний біль	71
3. Порушення мозкового кровообігу	77
3.1. Гіпертонічний криз	78
3.2. Мозковий інсульт	82
3.3. Хронічна ішемія мозку	88
4. Психокогнітивні розлади	99
4.1. Тривожно-депресивні розлади.....	104
4.2. Нейрокогнітивні порушення	107
4.3. Астенічний синдром	111
4.4. Безсоння (інсомнія).....	115
4.5. Гостра бойова психотравма (перша допомога).....	119
4.6. Неспецифічна профілактика психокогнітивних розладів	129
5. Захворювання периферичної нервової системи	122
5.1. Мононейропатії.....	122
5.2. Плексопатії	131
5.3. Полінейропатія.....	134
5.4. Оперізувальний герпес	136
6. Епілепсія та пароксизмальні стани неепілептичного походження	140
6.1. Епілепсія	140
6.2. Пароксизмальні стани неепілептичного походження	147

Глосарій	153
Практичні навички	157
Список літератури	161
Контрольні запитання і тести	167
Додатки	171
Додаток 1. МАСЕ 2	171
Додаток 2. Шкала ком Глазго.....	169
Додаток 3. Госпітальна шкала тривоги та депресії (HADS).....	172
Додаток 4.Шкала реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності	175
Додаток 5. Анкета стану здоров'я пацієнта (PHQ-9)	177
Додаток 6. Шкала депресії Бека (BDI).....	178
Додаток 7. Візуальна аналогова шкала болю.....	181
Додаток 8. МОЗОК: мова+обличчя+запаморочення+очі+кінцівки):	181
Додаток 9. Шкала Гольдבלата (парезів).....	182
Додаток 10. Шкала оцінки рівня втоми (FAS).....	183
Додаток 11. Індекс тяжкості безсоння (ISI)	184
Додаток 12. Тест «Таблиці Шульте»	184

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВТ	– вибухова травма
ВЧМТ	– відкрита черепно-мозкова травма
ГВХ	– грудний відділ хребта
ДДУХ	– дегенеративно-дистрофічне ураження хребта
ДТП	– дорожньо-транспортна пригода
ДЕ	– дисциркуляторна енцефалопатія
ЗЧМТ	– закрита черепно-мозкова травма
ЕС	– епілептичний статус
Інгібітори АПФ	– інгібітори ангіотензин-перетворювального ферменту
КПТ	– когнітивно-поведінкова терапія
КП	– когнітивні порушення
КТ	– комп'ютерна томографія
лЗЧМТ	– легка закрита черепно-мозкова травма
ЛПНЩ	– ліпопротеїди низької щільності
МВТ	– мінно-вибухова травма
МРТ	– магнітно-резонансна томографія
ПКВХ	– попереково-крижовий відділ хребта
ПКП	– помірні нейрокогнітивні порушення
ПТСР	– посттравматичний стресовий розлад
СГМ	– струс головного мозку
ТММ	– терапія мови та мовлення
ЧМТ	– черепно-мозкова травма
ШВХ	– шийний відділ хребта
ШКГ	– шкала ком Глазго
ХІМ	– хронічна ішемія мозку

ВСТУП

Метою нашого багатоступеневого посібника **«НЕВРОЛОГІЯ ВІЙНИ»** є надання лікарям різних спеціальностей простих неврологічних діагностичних, лікувальних, реабілітаційних та профілактичних рекомендацій на різних етапах військово-медичної допомоги у військово-польових умовах – військово-польова неврологія;

- на амбулаторному прийомі – військово-неврологічна амбулаторна допомога;
- у шпиталі – військово-шпитальна неврологія;
- на етапі реабілітації – військово-неврологічна реабілітація;
- для цивільних – цивільна неврологія під час війни.

На нашу думку, одним із основних етапів є неврологія у військово-польових умовах – **військово-польова неврологія**, коли вирішується питання тактики ведення хворого: «ДЕ обстежувати та лікувати? ЯК лікувати?», якщо боєць залишається на театрі бойових дій.

«Військово-польова неврологія – це профілактика «200-х» та «300-х» в період затишшя на передовій «перед бурею» (боїв та обстрілів)» – тому важливо оптимізувати діагностику та лікування вибухової травми (ВТ), відкоригувати больові синдроми, «старі» парези та вестибулопатії, розлади сну, пам'яті, артеріального тиску, тривожно-депресивні прояви, пароксизмальні стани тощо.

Матеріал зібраний з прифронтових міст Харкова та Запоріжжя – з міських лікарень, військових шпиталів, амбулаторних даних, з міст дислокації окремих частин, де лінія фронту пролягла на деяких напрямках з «0», а зараз пролягає до 20–40 км від міст.

У цьому посібнику для практикуючого медика на передній лінії фронту подано основи теорії і практики найбільш поширених патологічних станів в неврології, які траплялись за час бойових дій. Щоб подана інформація відповідала сучасному рівню медицини, переглянуто багато джерел та додано список сучасної неврологічної літератури. Посібник та матеріали, викладені в ньому, жодним чином

не можуть бути всеохопними, а радше пропонують короткий огляд практичної неврології на передній лінії фронту.

Під час написання цього посібника ми враховували численні ситуації, з якими кожен годину та кожен день стикається військова медицина, і особливо часто – це психоневрологічні розлади. У кожному регіоні наявні різні ресурси, різні військові ситуації. Методи ведення війни в регіоні динамічно змінюються – те, що ви маєте одного дня, може зникнути наступного; стандарти та доступ до діагностичного обладнання та лікувальних методів не будуть постійними.

Тому, якщо пацієнту не можна ефективно надавати допомогу навіть в умовах лікувально-стабілізаційної бази за 20–30 км до лінії зіткнення, треба знати умови термінової евакуації з поля бою до закладів, де можна надати високоспеціалізовану медичну допомогу. Важливим є навчання основам неврологічного сортування та поетапного лікування, для якого необхідний клінічний досвід, який ми передаємо в цій праці.

Неврологія – це контраверсійна наука, яка постійно змінюється і, відповідно, змінюється на полі бою – може з'явитися нове обладнання, ліки, методики, проте знання основ клінічної неврології та розуміння, що робити і чому, дозволить лікарям адаптуватися до багатьох ситуацій та врятувати життя та здоров'я військовослужбовців.

Навчальне видання

ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВА НЕВРОЛОГІЯ

Навчальний посібник

*Для військових лікарів, лікарів-інтернів
спеціальності «Неврологія», лікарів-неврологів, медичних психологів
військових лікарів-неврологів, сімейних лікарів*

(За редакцією професора В. І. Дарія, професора О. Л. Товажнянської)

Підп. до друку 08.07.2023 р.
Формат 60×84/16. Папір друк. №2. Гарнітура PetersburgС.
Умовн. друк. арк. ____ . Наклад 100 прим.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57

e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.